

Żaneta Gwardzińska

Międzynarodowa konferencja ekspercka „Zrabowane odzyskane dobra kultury – przypadek Polski”

Kraków, 12-14 listopada 2014 roku

International Conference Looted & Recovered
Cultural Goods the Case of Poland

Cracow, 12-14 November 2014

W dniach 12-14 listopada 2014 r. w siedzibie Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie odbyła się międzynarodowa konferencja pt. „Zrabowane odzyskane dobra kultury – przypadek Polski”, zorganizowana przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie. Celem konferencji była nie tylko wymiana doświadczeń w zakresie restytucji dóbr kultury, nawiązanie wspólnego dialogu oraz wypracowanie propozycji usprawnienia praktycznych aspektów tego jakże ważnego dla zachowania integralności kulturowej procesu, lecz również popularyzacja wiedzy o utraconym dziedzictwie kultury i podniesienie świadomości na temat skali polskich strat wojennych. Należy podkreślić, że problematyka restytucji dóbr kultury jest spoiwem łączącym prawo, politykę oraz przede wszystkim historię, w tym historię sztuki. Spotkanie zgromadziło kilkuset przedstawicieli różnych dyscyplin – prawników, historyków sztuki, konserwatorów zabytków oraz antykwariuszy z różnych państw, m.in. z Austrii, Holandii, Kanady, Niemiec, Ukrainy, USA, Węgier i Wielkiej Brytanii.

Konferencję otworzyła prof. Małgorzata Omilanowska, minister kultury i dziedzictwa narodowego, mocnym stwierdzeniem: „Chciałabym, żeby każdy, kto ma na świecie dzieło

sztuki pochodzące z Polski, nie mógł spać spokojnie". W swoim wystąpieniu podkreśliła istotę procesów restytucyjnych, która nie polega na wypracowaniu jak najlepszych statystyk, lecz na doniosłych symbolach. Po uroczystym otwarciu konferencji uczestnicy wysłuchali wykładu wprowadzającego prof. Jacka Purchli, dyrektora Międzynarodowego Centrum Kultury, dotyczącego doświadczeń Krakowa w okresie II wojny światowej, w trakcie którego przybliżył uczestnikom historię miasta z okresu urzędowania na Wawelu Hansa Franka, akcentując rolę miasta w polityce nazistowskich najeźdźców.

Drugiego dnia konferencji obrady koncentrowały się wokół problematyki polskich strat wojennych, ich dokumentacji oraz badań proveniencyjnych. Moderatorem pierwszego panelu był prof. Andrzej Rottermund, dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie. Obrady rozpoczęła światowej sławy badaczka z USA Lynn Nicholas, która w swoim wykładzie wprowadzającym odniosła się do ideologii i praktyki nazistowskich grabieży w Polsce. Podkreśliła ponadto, że Polacy byli jednym z pierwszych narodów, które podjęły roszczenia i wysiłki restytucyjne. Następny referat wygłosił prof. Andrzej Mężyński, który skupił się na grabieży dóbr kultury na polskich ziemiach okupowanych, ze szczególnym uwzględnieniem metod grabieży. Zauważył przy tym, że na początku okupacji na ziemiach polskich dochodziło wyłącznie do przypadkowych rabunków dóbr kultury, masowe rabunki rozpoczęły się po ustanowieniu struktur Generalnego Gubernatorstwa. Ponadto – zdaniem prof. Mężyńskiego – „okupanci byli przekonani, że wszystkie dobra kultury na terenach podbitych są bezpieczne i można nimi dowolnie rozdysponowywać”, co przyczyniło się do tego, iż Niemcy wywieźli z Polski nawet 4 wypchane żubry znajdujące się w posiadaniu jednego z polskich muzeów. Podczas II wojny światowej Polska utraciła swoje dobra kultury nie tylko na skutek ich masowego wywozu za granicę, lecz również zniszczenia. Jeden z poruszających przykładów niszczenia polskich dóbr kultury podał dr Paweł Libera z Instytutu Historii PAN – w szpitalu sowieckim utworzonym w Dworze Micińskich w Wiśniowej jako fartuchów używano wyciętych z ram obrazów.

Problematykę losów polskich dóbr kultury na ziemiach wschodnich i w Rosji przybliżyli uczestnikom prof. Maciej Matwijów z Uniwersytetu Wrocławskiego oraz dr Patricia Kennedy Grimsted z Uniwersytetu Harvarda w USA. W swoim wystąpieniu skupiła się na problematyce zagrabionych przez Sowieców archiwów znajdujących się obecnie w Archiwum Specjalnym, będącym częścią Państwowego Rosyjskiego Archiwum Wojskowego.

Po przerwie obrady panelu drugiego otworzył prof. dr Wolf Tegethoff z Zentralinstitut für Kunstgeschichte w Niemczech. Prelegenci skupili się na badaniach proveniencyjnych prowadzonych w ich państwach – dr Uwe Hartmann przybliżył słuchaczom doświadczenia Niemiec, dr Chris Bazil austriackie, zaś Jane Milosch doświadczenia USA. Ponadto Karina Chabowska i Agata Modzolewska z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego przedstawiły praktykę pracy Wydziału Strat Wojennych MKiDN. W obradach konferencyjnych nie mogło zabraknąć pro-

blematyki sprawy Gurlitta, z którą zmierzyła się dr Ingeborg Berggreen-Merkel. Należy również wspomnieć o akcencie holenderskim obrad konferencyjnych – Eveline Campfens zaprezentowała rozwiązania holenderskie kwestii własnościowych dotyczących dzieł sztuki zrabowanych przez nazistów. Co godne podkreślenia, referaty niemiecki, austriacki oraz holenderski ukazywały krajowe modele zwrotu dóbr kultury ich dawnym właścicielom lub ich spadkobiercom. W Polsce taki model nie został do dziś wypracowany.

Drugi dzień konferencji zakończył się sesją terenową na Zamku Królewskim na Wawelu, w trakcie której uczestnicy mogli podziwiać nie tylko sławne królewskie arras o imponującej historii, lecz również dwa wyjątkowo cenne dzieła – *Damę z gronostajem* Leonarda da Vinci z kolekcji Książąt Czartoryskich oraz niedawno odzyskane *Schody pałacowe* Francesco Guardi. Dzieło to, odzyskane z Niemiec w kwietniu 2014 r., sprowadzone zostało do Krakowa z Muzeum Narodowego w Warszawie specjalnie na tę okoliczność. Wieczorem w Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie odbyła się uroczysta kolacja.

Obrady trzeciego dnia koncentrowały się wokół problematyki prawnej restytucji dóbr kultury. Obradom przewodniczył prof. Stanisław Waltoś. Wśród panelistów znaleźli się przedstawiciele nie tylko Polski, lecz również Węgier, USA oraz Niemiec. Na wstępie uczestnicy wysłuchali wystąpień Elżbiety Rogowskiej oraz Katarzyny Zielińskiej z MKiDN, które przybliżyły słuchaczom doświadczenia restytucyjne reprezentowanej jednostki oraz problematykę rewindykacji dóbr kultury w powojennej Polsce. Następnie dr Andrzej Drozd przedstawił referat dotyczący podstaw prawnych restytucji dóbr kultury w prawie polskim. Po przerwie uczestnicy konferencji mogli poznać doświadczenia restytucyjne Węgier, zaprezentowane przez dr Agenes Peresztegi. Adwokat Thomas Kline ukazał słuchaczom nie tylko problematykę prawną restytucji dóbr kultury w prawie amerykańskim, lecz również praktykę stosowania prawa w tym zakresie. Dalej można było poznać niemieckie rozwiązania prawne w zakresie restytucji dóbr kultury, które powiązał z praktyką ich stosowania dr Felix L. Stang. Na końcu nastąpiło oficjalne podsumowanie konferencji, po którym każdy z uczestników mógł zabrać głos w dyskusji.

Trzydniowe obrady zakończyły się warsztatami proweniencyjnymi, które poprowadziły Katarzyna Zielińska z MKiDN oraz niezależna badaczka Karolina Zalewska.